

HALAF VE OBEYD KÜLTÜRLERİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER VE PİROT HÖYÜĞÜN HALAF-OBEYD BOYALI ÇANAK ÇÖMLEĞİ

*Engin Akdeniz**

SOME OBSERVATIONS on the CULTURES of HALAF and UBAID, and HALAF-UBAID PAINTED POTTERY FOUND in PİROT MOUND

In this study, general characteristics of both cultures are examined besides the 23 painted potsherds belonging to Halaf culture and 7 painted potsherds belonging to Ubaid culture. Level XV of Pirot Mound contains Halaf ceramics, level XIV contains Halaf and Ubaid ceramics, and level XIII contains Ubaid ceramics. Local Late Chalcolithic wares start with the level XII. Halaf and Ubaid ceramics in Pirot Mound consist of local imitations rather than imported wares.

Halaf wares in Pirot Mound are handmade and include plant and grit tempers. The paste and slip are generally of the same colour. Red, reddish brown and dark grey were preferred for decoration. They are categorized as 'wavy-line decorated' and 'horizontal band decorated' wares according to their decoration; and as 'cup', 'bowl' and 'pot' according to their forms.

There is evidence revealing the fact that some of the Ubaid wares in Pirot Mound were produced by slow wheel. The paste and slip of these pieces, which are well-baked and include mineral, plant and grit tempers, have the same or similar colour. The decoration was made by both engraving and painting. Dark grey, dark brown and reddish black were preferred in paint decoration. Natural motifs, sergeant signs, leaf-bough motifs, crosswise shading and beams of flame were observed on the wares. Potteries and fruit bowls that have very distinct profiles of form are among the primary wares.

* Yrd. Doç. Dr.Engin Akdeniz, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Aydın. eakdeniz@adu.edu.tr

Bu çalışmanın amacı, Ortadoğu'nun Kalkolitik Çağ'daki iki önemli kültür grubunu oluşturan Halaf ve Obeyd kültürlerini ele almak, bu kültürlerin meydana getirdiği arkeolojik buluntuları genel hatlarıyla incelemek, bunlar arasında en önemli arkeolojik buluntu türü olan çanak çömleğe, özellikle de boyalı çanak çömleğe ayrıntılarıyla değinmek, Halaf ve Obeyd çanak çömleğinin Anadolu'daki yayılımına ilaveten Pirot Höyük kazılarında bulunan ve ilk defa yayınlanacak boyalı çanak çömlek örneklerinden de yola çıkarak Pirot Höyük Halaf ve Obeyd çanak çömleği hakkında bir sonuca ulaşmaktır¹.

Halaf Kültürü

Ülkemizin güney komşusu Suriye'nin kuzeydoğusunda, Türkiye sınırının hemen bitişiğinde yer alan modern Re's ül-'Ayn yerleşimi yakınlarındaki Halaf Höyüğü'nden (Tell Halaf)² adını alan Halaf kültürünün yaklaşık olarak MÖ 5200 yıllarından itibaren gelişmeye başladığı söylenebilir³. Ancak MÖ 5000'den sonra oldukça geniş bir coğrafyaya yayılacak olan bu Erken Kalkolitik Çağ kültürü, yoğun biçimde çanak çömlek özellikleriyle tanınsa da çanak çömlek dışında şehir planlaması, mimarlık ve diğer bazı küçük sanat eserlerinde de kendinden söz ettirir⁴. Halaf kültürünün nasıl sona erdiği kesin olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık MÖ 4500'den sonra Mezopotamya'nın güneyinden gelen bir halk hareketiyle sona erdiği yönünde fikirler vardır. Bazı

¹ Bu çalışmada incelenen Pirot Höyük malzemesi üzerine çalışma imkanı sağlayan, değerli görüş ve eleştirilerini paylaşan Pirot Höyük Kazı Başkanı, Aydın İl Kültür Müdürü Sayın Özgen Karaca'ya teşekkür ederim.

Halaf ve Obeyd çanak çömleğinin ilk defa yayınlanacağı Pirot Höyük, Malatya'nın 33 km. doğu-kuzeydoğusunda, Karakaya Baraj Gölü oluşmadan önce Fırat Irmağı'nın sağ kıyısında bulunmaktaydı (Bkz. Harita). Aşağı Fırat Eski Eserleri Kurtarma Projesi'nin bir uzantısı olarak 1978-1985 yılları arasında kazılmıştır (Bkz. Topografik Plan).

Pirot Höyüğün Kalkolitik Çağ tabakalaşması şu şekildedir;

Pirot Höyük XII. tabaka Geç Kalkolitik Çağ'ın geç evreleri

Pirot Höyük XIII. tabaka Geç Kalkolitik Çağ'ın en erken evreleri (Obeyd)

Pirot Höyük XIV. tabaka Orta-Geç Kalkolitik Çağ (Halaf'dan Obeyd'e geçiş ?)

Pirot Höyük XV. tabaka Orta Kalkolitik Çağ (Halaf)

² Metinde de belirtildiği gibi Halaf Kültürüne adını veren Tell Halaf, Suriye'nin kuzeydoğusunda modern Re's ül-'Ayn yerleşimi yakınlarındadır. Kazılar 1899, 1911-1913, 1927-1929 yılları arasında Max von Oppenheim başkanlığındaki Alman arkeologlar tarafından sürdürülmüştür. Asur metinlerinde "Gozan" adıyla geçen yerleşimin burası olduğu düşünülmektedir. Ayrıntılar için bkz; Oppenheim 1943; Akkermans 1990: 2

³ Campbell 1992: 182; Watkins-Campbell 1987: 448; Campbell 1998: 39

⁴ Akkermans 1990: 3 vd, Akkermans, Halaf çanak çömleğini Neolitik bir kültür olarak tanımlamaktadır.

yayınlarında Halaf kültürüyle ilgili tarih farklılıkları da görülmekte olup bu kültürün MÖ 6000’lerde başlayıp MÖ 5400’lerde sona erdiği düşünülmektedir (Frankel 1979: 1).

Yukarıda da belirtildiği gibi Halaf kültürü daha çok çanak çömleğiyle tanınsa da bu kültürün kendine has başka özellikleri de vardır. Bunların başında mimarisi ve şehir planlaması gelir. Ortalama büyüklükleri bir hektarlık bir alanı kaplayan Halaf yerleşimleri genellikle dar caddeler tarafından ayrılmış çeşitli büyüklükteki dikdörtgen odalar ve yine çeşitli büyüklüklere sahip yuvarlak yapılardan oluşur⁵. Özellikle ilerleyen evrelerde karşılaşılan bu yapılar, bazı yayınlarda yanlış bir tanımlamayla “kubbeli mezar” anlamına gelen “Tholos” (ya da Tolos) şeklinde adlandırılmıştır. Yuvarlak yapıların çapları 3-4 m. civarındadır. Bazen 9 m, hatta 12 m çapında büyük evler de saptanmıştır⁶. Bu yapılara eklenmiş ve ışık olarak kullanıldığı tahmin edilen semerdamlı odalar ve yanlışlıkla “dromos” adı verilen koridorlar da vardır. Halaf yapılarından bazılarının niçin yuvarlak planlı, bazısının ise dikdörtgen planlı olduğu sorusuna henüz doyurucu bir yanıt verilememektedir. Hatta yuvarlak yapıların işlevleri dahi kesin olarak bilinmemektedir. Bunların kutsal alan, hububat deposu ya da fırın olabileceği şeklinde görüşler vardır⁷. Bu yapıların hemen tamamında temel taştır. Üst kısımlar ise pise tekniğiyle ve kerpiçten yapılmıştır. Kerpiçin yuvarlak planlı yapılar için uygun bir inşaat malzemesi olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle pise tercih edilmiştir. Yapıların damları genellikle kamıştan yapılmıştır. Yapıların iç kısmında yuvarlak planlı ocak ve fırınlar vardır⁸. Yuvarlak planlı yapılar tüm Halaf yerleşimlerinde saptanamamış, batıda Fırat ile doğuda Dicle arasında kalan bölge merkez olmuştur (Sevin 2003: 84). Bu bölgedeki Nevali Çori, Çavi Tarlası, Turluhöyük, Yunus, Fıstıklı Höyük, Kurban Höyük, Grikihacıyan ve Domuztepe bu türde yapıların rastlandığı merkezlerdir.

Frangipane, Halaf yerleşimlerinin bazılarının tüm yıl boyunca oturulan yerler olmayıp mevsimlik, kısa süreli yerleşmeler olduğunu, bunların arasında ise daha büyük boyutlara sahip olan ve sürekli oturulan büyük köylerin varlığını ileri sürmüştür. Ona göre Halaf grupları içinde hareketliliğe büyük bir eğilim vardır (Frangipane 2002: 89). Bu hareketlilik özellikle av hayvanlarına bağlı

⁵ Frankel 1979: 1; Aksoy 1998: 17-18; Özdoğan 2002: 115; Frangipane 2002: 89

⁶ Dolukhanov 1998: 297; Sevin 2003: 84

⁷ Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: Yunus maddesi; Sevin 2003: 84

⁸ Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: 9

olarak yerleşimlerin değişmesi şeklindedir (Frangipane 2002: 90-91). Ancak zaman içerisinde bu kültürün kuzeye Anadolu'ya yayılımıyla birlikte tarımın hayvancılık ve avcılığa kıyasla baskın bir duruma geldiği anlaşılmaktadır. Yani av hayvanlarına bağlı olarak yerleşimlerin değiştiği teorisi ancak Halaf kültürünün erken dönemi için ileri sürülebilir.

Halaf kültürüne sahip insanlar iki sıralı arpa, değişik buğday türleri, baklagiller ve keten tarımıyla uğraşmışlar, keçi, koyun, sığır ve domuz beslemişlerdir. Ceylan ve yaban eşeği avının ekonomilerinde özel bir yeri vardır. Yapılan araştırmalar Halaf çanak çömleğine dayalı ticaretin sadece büyük merkezlerden küçük yerleşimlere doğru yapılmakla kalmayıp aynı zamanda üretici merkezler arasında da bu yönde bir ticaretin bulunduğunu ortaya koymuştur (Frangipane 2002: 102). Obsidyen ticaretinin varlığı bilinmesine karşın bu ticaretin ne boyutta olduğunun anlaşılabilmesi için ayrıntılı fiziksel-kimyasal analizlere gereksinim vardır. Ancak yaygın düşünce Van Gölü'nün kıyısına kurulan Tilkitepe'nin Nemrut ve Süphan Dağlarından elde edilen obsidyen ticaretiyle şekillenmiş bir Halaf yerleşimi olduğu yönündedir⁹.

Arkeolojik buluntular açısından aşağıda ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz çanak çömlek dışında Halaf kültürünün en belirgin küçük buluntuları mühürler ve "bulla" denilen kil topaklar üzerindeki mühür baskılarıdır (Fiandra 2003: 32). Halaf kültüründe mühürler ve bullalar özellikle MÖ 6. binyıldan itibaren iyice yaygınlaşır. Halaf kültürünün izlerini taşıyan hemen her yerleşimde bu tarihlerden itibaren önemli sayıda mühür ele geçmiştir. Bu durum Halaf kültürünün idari anlamda da gelişkin bir yapılanma içerisinde olduğunun kanıtıdır. Değişik formdaki bu mühürlerin ortak özellikleri büyük çoğunluğunun sabuntaşından yapılmış olmalarıdır. Bezeme genellikle şematize edilmiş, insan, hayvan ve bitki betimlemeleriyle geometrik motiflerden oluşmaktadır¹⁰.

⁹ Tilkitepe, Van'ın 7 km güneybatısında, Van Gölü'nün doğusunda, günümüzde Van Havaalanı olarak kullanılan Şamramaltı Düzlüğü'nde yer almaktadır. Yaklaşık 8 m yüksekliğindeki höyük 50 m çapındadır. 1899 yılında Alman Lehmann-Haupt'un araştırma gezisinde incelenmiş ve ABD'li W. Belck tarafından ilk kazılara başlanmıştır. İkinci dönem kazıları ise 1937 yılında E.B. Reilly tarafından başlatılmış ve bu kazıyla Tilkitepe'nin höyük olduğu kesinleşmiştir. 1939 yılında C. Kımay başkanlığında K. Lake ve S. Lake yönetiminde ayrıntılı kazılar gerçekleştirilmiştir. Yakar 1991, 95; Tilkitepe konusunda ayrıntılı bir yayın 1982 yılında M. Korfmann tarafından yazılmıştır. Ayrıntılar için bkz. Korfmann 1982

¹⁰ Aksoy 1998: 15; Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: 11-12 ve Değirmen-tepe maddesi; Özdoğan 2002: 115-116

Çanak çömlek

Ortadoğu'nun, ancak özellikle Mezopotamya'nın en gelişmiş boyalı çanak çömleği kabul edilen Halaf malları ilk buldukları yer olan Tell Halaf'dan adlarını almalarına karşın Musul yakınlarındaki Arpachiyah (Arpaciye), Halaf kültürünün bir tabaka düzeni içerisinde incelendiği en önemli merkezdir¹¹. Ayrıca, Suriye-Anadolu ticaret rotasında bir geçiş noktası oluşturan Balık Vadisinde sürdürülen çalışmalarda Halaf kültürünün sanılandan çok daha eski tarihlerde başladığına dair bazı bilgiler edinilmeye başlanmıştır. Bu sahada ileride yapılacak çalışmalar çok daha ilginç sonuçlar verebilir¹². Halaf kültürünün yayılımı Fırat'dan Büyük Zap'a kadar uzanan geniş bir yay çizer. Güney sınırı kesin olmamasına karşın kuzey sınırının Toros Dağları ya da daha kuzeydeki dağınık havzalar olduğu söylenebilir.

Çanak çömlek buluntularından yola çıkarak Halaf kültürünün kökenine yönelik değişik saptamalar yapılmıştır. Kökeninin Kuzey Mezopotamya, Musul yöresi, Hassuna, Samarra ya da Diyarbakır-Mardin çevresi olabileceği ileri sürülmüştür¹³. Balık Vadisindeki çalışmalar bu açıdan da önemlidir. Halaf kültürünün kendinden önceki Hassuna ya da Samarra kültüründen etkilenip etkilenmediğine dair kesin bir kanıt yoktur. Ancak boya bezemedeki özellikler bu kültürü ötekilerden ayırmaktadır. Yakar'a göre Halaf çanak çömleği büyük olasılıkla kuzeyden gelen yeni bir halk tarafından yayılmış olmalıdır¹⁴. Bu bir anlamda Niniveh, Arpachiyah ve Chagar Bazar'ın kazıcısı Mallowan'ın görüşlerine benzemektedir (Frankel 1979, 3). Mezopotamya'dan Doğu Anadolu'nun doğusuna kadar uzanan geniş bir alanda karşımıza çıkan Halaf çanak çömleği Anadolu'da da geniş bir alana yayılmıştır (Özdoğan 2002: 110-111). Daha önce de değindiğimiz gibi, Van yakınlarındaki Tilkitepe'de bile Halaf çanak çömleğinin bulunmuş olması, bu kültürü oluşturan insanların uzak mesafeler arasında ticaret yerleşimleri kurduklarını düşündürmektedir. Çanak çömleğin merkez bölgesi de Kuzey Mezopotamya, özellikle de Habur yöresidir. Anadolu'daki merkezlerden en doğudaki Van-Tilkitepe, en batıdaki ise Karaman-Can Hasan höyüğüdür. Bu iki merkez arasında kalan geniş coğrafyada Girikihaciyen, Takyan Tepe, Turlu (Şehzade Höyük), Sakçağözü (Coba

¹¹ Frankel 1979: 2; Sevin 2003: 83

¹² Akkermans 1990: 2; Frangipane 2002: 88

¹³ Dabbağh 1966: 26; Wilkinson/Tucker 1995: 127; Campbell 1992: 182; Campbell 1998: 39; Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: 10

¹⁴ Yakar 1991: 96; Yakar 1993: 668

Höyük), Çavi Tarlası, Nevali Çori, Domuztepe, Yumuktepe, Tell Kurdu, Köllik, Çınaz Höyük, Kurban Höyük, Samsat, Karkamış, Yunus, Fıstıklı Höyük, Kazane, Nervan Tepe, Pirot Höyük, Tülintepe, Korucutepe ve Kuruçay'da Halaf çanak çömleği ele geçmiştir¹⁵. Bu merkezlerden özellikle Takyan Tepe Kuzey Suriye tipi yerleşim modeli, Yunus iki katlı kubbeli fırınları, Domuztepe ise geniş bir alanda iyi araştırılmış bir merkez olmasıyla önem taşır.

Halaf çanak çömleği yayıldığı coğrafyaya göre iki, gelişimine göre ise üç grupta incelenebilir¹⁶. Ancak tüm gruplarda ortak bazı özellikler vardır. Buna göre, Halaf çanak çömleğinde genellikle kirlili kurşuni ya da pembemsi renkli temiz, kaliteli ve ince bir hamur kullanılmıştır. Hamur büyük oranda yararsız maddelerden arındırılmış, mineral ve bitkisel katkıyla daha ender olarak taşıyıcı katkısı eklenmiştir. Astar ve perdah uygulaması yaygındır. Fırınlama ilk evreler dışında çok üstündür¹⁷. Küçük boyutlu fırınlarda 900 °C'a yaklaşan bir fırlama söz konusudur (Frankel 1979: 16). Bezeme kazıma ya da boyayla yapılmıştır. Bu çanak çömlek türü coğrafi yayılıma göre;

a) Doğu Halaf: Arpachiyah, Tepe Gawra,

b) Batı Halaf: Yunus, Kargamış, Tell Halaf, Chagar Bazar

olmak üzere ikiye ayrılmıştır¹⁸. Doğu Halaf'da yoğunluğun batıya oranla daha üstün olduğu ileri sürülmüştür.

Halaf çanak çömleği gelişimine göre ise erken, orta ve geç Halaf olmak üzere genellikle üç evrede incelenir. Ancak bu evrelere ilaveten Halaf'dan Obeyd'e bir geçiş döneminin varlığı da düşünülebilir. Genel özellikleriyle baktığımızda, MÖ 5200'lerde başlayan Erken Halaf kapları kayısı rengi üzerine kırmızı ya da siyah bezemeli ve çok iyi perdahlıdır. Sonrasındaki Orta Halaf evresinde ağızları keskin bir çizgiyle belli edilen formlar ve krem astarlılar ortaya çıkar. Boya bezeme sonraki Obeyd mallarına kıyasla biraz donuktur. Ancak ilk dönem örnekleri biraz parlak sayılır. MÖ 4500'lerde bittiği düşünülen son evrede ise çok renkli (siyah, kırmızı ve beyaz) tabaklar ortaya çıkar. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı bilim adamları Geç Halaf döneminin

¹⁵ Akkermans 1990: 5; Yakar 1993: 663-664; Sevin 2003: 84-85

¹⁶ Yakar 1991: 93; Özdoğan 2002: 111

¹⁷ Dirvana 1944: 403; Frankel 1979: 16

¹⁸ Frankel 1979: 12; Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: 9

ardından bir Halaf-Obeyd geçiş evresinin varlığından söz etmektedirler. Bu dönemde Halaf hamuruyla yapılmış Obeyd mallarının varlığı da öne sürülmektedir (Aksoy 1998: 17).

Tümü el yapımı olan Halaf mallarının formlarının incelenmesi sonucunda bu çanak çömlek türünün metal kapları taklitten türediği yönünde görüşler oluşmuştur. Form açısından bir ayırım yapıldığında ilkin açık kaplar ve kapalı kaplar olmak üzere iki gruptan söz edilebilir. Bunlardan açık kaplar, düz ya da yuvarlatılmış ağız kenarlı derin ve sığ çanaklar ile tabaklardan oluşmaktadır. Erken dönemlerde içe dönük ağız kenarlı tabaklar, düz ağız kenarlı çanaklar, dışa eğik duruşlu-boyunlu çanaklar, düz halka ya da ender olarak içi boş kaide dipli çömlekler, küresel gövdeli dışa açık ağızlı çömlekler vardır. Bu formlar ilk dönemlerde bezemesizken ilerleyen dönemlerden itibaren boya bezemeli hale gelir. Orta Halaf'da diğerlerine ilave olarak keskin dışa açılan ağız kenarlı tabak ve uzun-oval kaideli kaplar, geç dönemlerde ise sığ ve omurgalı, yuvarlak dipli çanaklar ortaya çıkar. Bu formlar dışında çok ender olmakla birlikte antropomorfik ve zoomorfik kaplar da üretilmiştir.

Boya bezemeli mallarda kullanılan motifler kahverengiden, siyah ve kırmızıya kadar değişen renk tonlarında yapılmıştır (Aksoy 1998: 15). Boyama genellikle monokrom olup geometrik öğelerden oluşur. Bikrom ve polykrom örnekler de vardır. Panel tipi motifler kullanılarak statik bir bezeme uygulanmıştır. Zeminin bazen farklı tonlarda yapılmasıyla hareketlilik sağlanmış olmalıdır. Tipik bezemeler kırmızı ya da siyah renklerle yapılmış eğri çizgiler, dama tahtası, V motifi, balık pulu, nokta, çifte balta, güneş ve yıldızlarla bezenmiş dengelenmiş dokuma motiflerine çok benzeyen geometrik öğelerden oluşur. Son evrede ise rozet, malta hacı gibi motiflerin işlendiği çok renkli büyük tabaklar özellikle Doğu Halaf'da üretilmiştir (Mellaart 1965a: 119). Ender ve daha çok ilk dönemlere mahsus olarak doğal motiflerden söz edilebilir. Yılan, geyik, karaca, at, balık, kuş, uçan ördek, leopar, boğa başı, hatta insan figürleri de kullanılmıştır¹⁹. Hayvanlardan bazıları arkaya dönük ve oturur durumda tasvir edilmiştir. Bu figür ve motiflerin bir kısmı oldukça gerçekçi, bazıları ise tamamen stilize edilmiştir. Bukranion bezemesi buna tipik örnektir.

¹⁹ Braid: çeviri; Frankel 1979: 10; Aksoy 1998: 15

Pirot Höyük'deki Halaf Yerleşimi

Pirot Höyük'ün XV. tabakasında B11 plankaresinde ve B10 plankaresinin batısında Halaf yerleşimine ait mimari izler saptanabilmiştir. Kazılar sırasında taş temel kullanılmadan tamamen sıkıştırılmış çamurdan yapılan duvarlara sahip bir mekan açığa çıkarılmıştır. Duvarlarının içi ve dışı sıvalı mekanın doğu-kuzey ve güney duvarlarının önemli bir kısmı açığa çıkarılmış, ancak batı duvarı açmanın batı profiline girdiği için kazılamamıştır. Mekanın kuzey duvarı, açmanın doğu duvarı yakınında yeniden kuzey-kuzeydoğuya yönelmekte böylece daha ileride ayrı bir mekan olduğu izlenimini vermektedir. Belki de bu mekan, birden fazla mekandan oluşan bir mekanlar topluluğunun parçasıdır.

Mekanda en dikkati çeken husus doğu kesiminde yer alır. Burada, güney duvarıyla doğu duvarının birleştiği köşede oldukça sağlam durumda bir fırına rastlanmıştır. -10.20 m'de tabanına ulaşılan fırının sağında küçük, at nalı şeklinde bir ocak vardır. Fırın ve at nalı şeklindeki ocak aynı dönemde yapılmış ve kullanılmıştır. Bunların günlük işleri sürdürmek amacıyla mı yoksa dini amaçlarla mı (kült ocağı, tören ocağı?) yapıldığı tam olarak anlaşılamamıştır.

Halaf'dan Obeyd'e geçişe ait olan XIV. tabakada ise genellikle taş temel kullanılmadan yapılmış kerpiç duvarlı yapılara ait kalıntılarla karşılaşmıştır. İçlerinde ocak ve fırın olan yapıların en azından bazısında taban altına çömlek içerisine bebek gömülerinin yapıldığı saptanmıştır.

Pirot Höyük'ün Halaf Çanak Çömleği

Pirot Höyük'ün Halaf çanak çömleği XIV. tabaka ile XV. tabakadan ve XV. tabaka altındaki büyük çöp çukuru ile kum tabakası içerisinden ele geçmiştir. Bu seviyeler, yaklaşık olarak -9.10 ile -13.10 m. arasındadır. Pirot Höyük'deki Halaf malları Obeyd mallarına oranla çok fazladır. Parçalar, ithal Halaf mallarından ziyade ithal malların taklidi yerel üretimlerden oluşmaktadır. Tümü el yapımı bu 23 parça, mineral, bitki, taşçık katkılı iyi ve çok iyi pişmiş hamurludur. Hamur ve astar genellikle aynı ya da yakın renklerde dir.

Pirot Höyük'teki Halaf mallarında özenle yapılmış bezeme dikkat çeker. Bezeme, dalgalı çizgi bezeme, yatay bant bezeme, çapraz tarama bezeme gibi tamamen geometrik bezemelerden oluşmaktadır. Oysa Halaf çanak çömleğinin özellikle erken evrelerinde doğal motif bezemelerinin olduğu bilinmektedir. Bu

durumdan yola çıkarak Pirot Höyük Halaf mallarının bu kültürün geç dönemlerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Eğer coğrafi açıdan bir ayırım yapmak gerekirse bezemelerin stil olarak Batı Halaf olarak adlandırılan gruba dahil olduğu söylenebilir. Söz konusu bezemeler açık renk zemin üzerine koyu renkte yapılmıştır.

Pirot Höyük'ün Halaf malları arasında ilk grubu “dalgalı çizgi bezemeli parçalar” oluşturmaktadır. Ele geçen 6 parçadan bazısında sadece dalgalı çizgi bezeme uygulanmış, bazısında ise bu bezemeye ilaveten diğer bezemeler de kullanılmıştır. Yatay bantlar, dikey bantlar ve ters çevrilmiş V işaretleri dalgalı çizgi bezeme motifleriyle birlikte kullanılmıştır. Hamur rengi kırmızı ya da pembe olan bu parçaların üzerine pembe ya da kırmızımsı sarı astar sürülerek kırmızı, kırmızımsı kahverengi ya da koyu gri renk bezeme uygulanmıştır. Perdahlı parça az sayıdadır. Kase, tabak, çanak çömlek ya da kavanoz formlarından söz edilebilir.

Pirot Höyük Halaf malları arasında ikinci grup “çapraz tarama bezemeli parçalar”dır. Bu gruba giren sekiz parça ele geçmiştir. Sayı açısından en baskın grubu oluşturur (8 parça). Çapraz tarama bezemeli parçaların bir kısmında çapraz taramayla birlikte yatay bant motifi, noktalardan oluşan bezeme, V işareti, çapraz taramalı eşkenar dörtgenler şeklindeki bezemeler de kullanılmıştır. Hamur rengi kırmızımsı sarı, pembe, açık kırmızı ve pembemsi gri olan bu parçaların üzerine genellikle hamur renginde astar sürülerek koyu gri, sarımsı kahverengi, koyu kahverengi ve pembe renk bezeme uygulanmıştır. Perdahlı parça az sayıdadır. Yaygın formlar, kase ve bardaklardır.

Halaf malları arasında üçüncü grubu yatay bant bezemeli mallar oluşturur. 6 parçanın bulunduğu bu grup kırmızımsı sarı ve pembe renk hamurlu, hamur renginde astarlıdır. Perdah genellikle uygulanmamıştır. Kap formları fincan, kase ve çömleklerden oluşmaktadır. Bu üç grup dışında değişik bazı bezemelerin uygulandığı bazı parçalara da rastlanmaktadır. Bu parçalar “diğer bezeme örnekleri” başlığı altında incelenmektedir.

TABAKALARINA VE BEZEMELERİNE GÖRE PİROT HÖYÜK HALAF ÇANAK ÇÖMLEĞİ

XV. TABAKA**DALGALI ÇİZGİ BEZEMELİ PARÇALAR****Katalog no: 1**

Açma: B 10

Derinlik: -10.20-10.50 m

Ağız çapı: 14 cm

Yapım: Çark yapımı

Hamur rengi: 2,5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki katkılı

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 2,5 YR 5/6, dışta 5 YR 7/4

Açıklama: Dışa çekik yuvarlatılmış ağız kenarlı kase parçasında dışta dudak kısmında dudağı da kaplayan yatay bant şeklinde, içte ise dudağın hemen altından başlayan ince ve geniş aralıklı dalgalı bezeme pembe üzerine kırmızı renklidir (2,5/ YR 5/6). Benzer bir eser Kuyuluk'da bulunmuştur. Kuyuluk parçasının iç yüzünde dalgalı çizgi ve dış yüzünde gövdede yatay bir bant olarak pembemsi devetüyü üzerine kırmızı boya ile uygulanmıştır²⁰. Parçanın başka bir benzeri Tülintepe'de ele geçmiştir (Esin/Arsebük 1974: Lev.121, TL 71-455).

Katalog no: 2

Açma: B 10

Derinlik: -11.20/-12.30 m (Çöp çukuru altı)

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

²⁰ Burney 1958: 163, Fig.4; Esin/Arsebük 1974: Lev.121, TL 71-455

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Var

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Oldukça küçük gövdeli bu gövde parçasının dış yüzeyinde kahverengi renkli (2,5 YR 4/4) yatay bant ve dalgalı çizgi bezeme uygulanmıştır. Parçanın bir benzeri Burney'in araştırmaları sırasında Aşağı Sazlıca'da ele geçmiştir. Burney, bu parçayı yerel Kalkolitik boyalılar içerisinde değerlendirmektedir (Burney 1958: 164, Fig.27). Eser, krem devetüyü üzerine portakal-kahverengi renkli bezemelidir.

Katalog no: 3

Açma: B 10

Derinlik: -13.00-13.10 m (XV. tabaka altı, kum tabakası)

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 2,5 YR 6/8

Hamur katkısı: Küçük-az mineral katkılı

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte ve dışta 7,5 YR 6/6

Açıklama: Bu gövde parçasının dış yüzeyinde astar üzerine koyu gri (5 YR 4/1) renkte yatay bantlar arasında dalgalı çizgi ve kalın yatay bant bezeme uygulanmıştır. Parçanın hamur, katkı ve bezeme rengi açısından bir benzeri Russell tarafından yayınlanmış olup kırmızimsı sarı üzerine siyah boyayla bezenmiştir (Russell 1980: 99, Fig.4, grup C.298-14). Ancak motifler arasında benzerlik yoktur.

Katalog no: 4

Açma: B 10

Derinlik: -10.40 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/4

Açıklama: Büyük bir tabağa ya da çanağa ait olabilecek bu gövde parçası içe eğimli inen bir ağız ve boyun kısmından sonra dışa bombe yapan ve yeniden içe eğimli inen bir gövdeye sahiptir. İç ve dış yüzeyinde astar üzerine koyu gri renkle (7,5 YR 4/0) yapılmış yatay bant, ince yatay bantlar arasında çizgi ve kalın yatay bant bezemelidir. Hem iç hem de dış yüzeyinde bezeme olması sebebiyle açık bir kaba ait olduğu anlaşılmaktadır. Form (Dirvana 1944: Lev.LXX, Fig.5, 7-8) ve bezeme (Dirvana 1944: Lev.LXX, Fig.5) olarak yakın benzerleri Yunus'da (Cerablus) bulunmuştur. Yunus'daki (Cerablus) bu parçalar "huni kenarlı çanaklar" adıyla anılmaktadır (Dirvana 1944, 408, 409; Lev.LXX, Fig. 5, 7, 8).

Katalog no: 5

Açma: B 10

Derinlik: -11.20-12.30 m (XV. tabaka altı kum tabakasından)

Ağız çapı: 13.4 cm

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: -

Astar: İçte ve dışta 7,5 YR 7/6

Açıklama: Düzleştirilmiş ağız kenarlı, gövdede dışa açılan profilli, düz boyunlu bu çömlek ya da kavanoz parçasında içte ve dışta kırmızı (2,5 YR 5/6) renkle uygulanmış içte yatay dalgalı çizgi, dışta iki dikey ince bantla bir tarafı sınırlandırılmış dikey sıralar şeklinde çavuş işareti bezemelidir. Bu bezemeye Halaf mallarında sıklıkla rastlanmaktadır. İçteki dalgalı çizgi motifi ise Kuyuluk'da bulunmuş bir parçayı hatırlatmaktadır (Burney 1958: 163-164, Fig.4). Kuyuluk parçasında da bezeme kırmızı renklidir.

ÇAPRAZ TARAMALI PARÇALAR

Katalog no: 6

Açma: B 10

Derinlik: -10.20-10.50 m (büyük fırın altı)

Ağız çapı: -

Yapım: Çark yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Formu saptanamayan bu gövde parçasının dış yüzeyinde kırmızımsı sarı astar üzerine koyu gri (5 YR 4/1) renkle yapılmış üst üste üç sırası korunmuş yatay bantlar şeklinde çavuş işaretleri ve altta bir bantla birleşik çapraz tarama bezeme uygulanmıştır. Benzeri Cerablus'da (Yunus) bulunmuştur (Dirvana 1944: Lev.LXX, Fig.19).

Katalog no: 7

Açma: B 10

Derinlik: -10.40 m (XV. tabaka altı, büyük çöp çukuru)

Ağız çapı: -

Yapım: Çark yapımı

Hamur rengi: 2,5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Var

Astar: İç 2,5 YR 6/6, dışta 2,5 YR 5/6

Açıklama: Düz dipli bir kabın (kase?) dip kısmına ait olan parçanın formu tam olarak belli değildir. Bezeme olarak tabana paralel bir yatay banda birleşik eşkenar dörtgen motifleri uygulanmıştır. Ancak eşkenar dörtgenler üsteki bantla birleştirilmeden bırakılmıştır. Bezemede kırmızı üzerine pembe (5 YR 7/4) renk kullanılmıştır. Benzer parçalar Yunus'da (Cerablus) ve Tilkitepe'de bulunmuştur²¹.

YATAY BANT BEZEMELİ PARÇALAR

Katalog no: 8

Açma: B 10

Derinlik: -10.20-10.50 m

Ağız çapı: 5.5 cm

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Dışa dönük yuvarlatılmış ağız kenarlı, dibe doğru daralan minik bir kase ya da fincana ait olduğu düşünülen bu ağız kenarlı gövde parçası dış yüzeyinde pembe üzerine kırmızı renkle (7,5 YR 5/2) yapılmış yatay ince bant bezemelidir. Yunus'da (Cerablus) benzerleri bulunmuştur (Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.7-9).

²¹ Dirvana 1944: Lev.LXIX, Fig.6-7; Russell 1980: 100, Fig.5, grup D; Korfmann 1982: 52, Abb.3, Fig.11

Zaten bezemesinin yanı sıra bu tip minik kase ya da fincan Halaf kap repertuarı için tipiktir.

Katalog no: 9

Açma: B 10

Derinlik: -10.55 m (XV. tabaka altı)

Ağız çapı: 17 cm

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 7,5 YR 7/4

Açıklama: Sivriltilmiş ağızlı, gövdede en geniş noktasına ulaştıktan sonra dibe doğru daralan bu çömlek (kase?) parçasında her iki yüzeyde de kırmızımsı kahverengi renkle (5 YR 5/4) yapılmış dudağı da kaplayan yatay bant bezeme uygulanmıştır. Dıştaki yatay bezeme biraz daha kalındır. Bu bezeme şekli Halaf malları için tipiktir. Ancak genellikle dudak dışındaki alanlara da bezeme yapılmıştır. Bu parçadaki bezeme Yunus (Cerablus) ve Tepecik malları ile benzerdir²². Ancak bezemede bazı renk farklılıklarının da bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Yunus (Cerablus) ve Tepecik örneklerinde bezeme, bej zemin üzerine koyu kahverengi, parlak siyah-kahverengi boya ile yapılmıştır.

Katalog no: 10

Açma: B10

Derinlik: -10.55 m (XV. tabaka altı)

Ağız çapı: ?

²² Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.1, 3, 5, 7; Esin 1982: Lev.91, TL 74-159, TL 74-43

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6)

Hamur katkısı: Küçük-az mineral ve taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta kırmızımsı sarı astarlı (5 YR 7/6)

Açıklama: Boyun-gövde parçası (gövdeden boyuna geçişte içe çıkıntı yapan çanak parçası). İç ve dışı kırmızımsı sarı astarlı, dışta kırmızımsı sarı üzerine hafif kırmızı renkle (2,5 YR 4/2) yapılmış yatay bant bezemeli parçanın Tepecik'de ve Yunus'da benzerleri bulunmuştur²³.

DİĞER BEZEME ÖRNEKLERİ

Katalog no: 11

Açma: B 11

Derinlik: -10.20-10.25 m (XIV. tabaka büyük fırın altından)

Ağız çapı: 14 cm

Yapım: Çark yapımı (?)

Hamur rengi: 7,5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 7,5 YR 7/4, dışta 10 YR 8/4

Açıklama: Yuvarlatılmış ağız kenarlı, dik inen ve dibe doğru daralan bu çömlek parçasının dış yüzeyinde açık kahverengi üzerine koyu gri (5 YR 4/1) renkle (5 YR 4/1) bezeme yapılmıştır. Parça, dudaktaki ince-yatay bant tarafından tabanları oluşturulan ve içleri boş olan ters üçgenlerle bezenmiştir. Bu üçgenlerin aşağıya doğru duran sivri

²³ Esin 1982: Lev.91, TL 74-43, TL 72-292, TL 71-459, TL 72-432, TL 72-394; Dirvana 1944: Lev. LXXII, Fig.3

uçları, alttaki iki yatay banttan üstte olana kadar yaklaşmakta ve böylece bantla üçgenler arasında ikinci bir üçgenler dizisi oluşmaktadır. Eser, Tülintepe'den ele geçen açık renk astar üzerine parlak boyayla bezenmiş bir örneğe benzemektedir (Esin/Arsebük 1974: Lev.120 TL 71-353). Dudaktan ince bir yatay banta tabanları birleşik ters üçgenler şeklinde bezeme vardır. Tilkitepe'de ele geçen bir parça da Pirot Höyük örneğini hatırlatmaktadır (Korfmann 1982: 59, Abb.4b, Fig.16).

Katalog no: 12

Açma: B 10

Derinlik: -10.20-10.50 m

Ağız çapı: Gövde parçası

Yapım: Hızlı çark

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Boyunda içe doğru bir çıkıntı yapan ve bir açıyla gövdeye inen bir kaba ait bu gövde parçasında dış yüzeyde koyu gri renkle (2,5 YR 4/0) ince bir bantla yapılmış bir bezeme mevcuttur. Bezeme, boyundan gövdeye geçişte yatay bir bant ve buna asılı üç dikey paralel bant, gövdede merkezi bir nokta etrafındaki noktalardan oluşan daireler şeklindedir. Bu bezeme Halaf çanak çömleğinde yoğun olarak kullanılmıştır²⁴.

Katalog no: 13

Açma: B 10

Derinlik: -10.20-10.50 m

²⁴ Dirvana 1944: Lev. LXXIV, Fig.2, Lev. LXXIX, Fig.23-24; Russell 1980: 100, Fig.5, Grup D, 296-47; Korfmann 1982: 60, Abb.4c, Fig.47

Ağız çapı: Gövde parçası

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 7,5 YR 7/4

Açıklama: Oldukça küçük boyutlu olduğu için formu belirlenemeyen bu parça, dış yüzeyinde pembe üzerine koyu gri renkle (10 YR 4/1) yapılmış üstte bir banta birleşik, süreklilik gösteren yatay bantlar şeklinde alt alta zikzak motiflerinden oluşan bezemeye sahiptir. Benzeri Yunus (Cerablus'da) bulunmuştur (Dirvana 1944: Lev.LXXVII, Fig.21).

Katalog no:14

Açma: B 10

Derinlik: -10.55 m (XV. tabaka altı)

Ağız çapı: Saptanamadı

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 2,5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 2,5 YR 6/6

Açıklama: Yuvarlatılmış ağız kenarlı bir kaseye ait bu parçada içte ve dışta açık kırmızı üzerine hafif kırmızı renkle (2,5 YR 4/2) yapılmış dışta ağız kenarında ince bir bant ve buna birleşik çapraz tarama, içte ağız kenarında yarım ay motifli bezeme

mevcuttur. Yarım ay motifi ve diğer bezeme özellikleri Yunus (Cerablus) ve Tepecik'de bulunan birer parçayla benzerdir²⁵.

XIV TABAKA

YATAY BANT BEZEMELİ PARÇALAR

Katalog no:15

Açma: B 1

Derinlik: - 9.15-9.70 m.

Ağız çapı: Saptanamadı

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/3

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 5 YR 7/3

Açıklama: Bir çömleğe ait olan bu dışa dönük ağız kenarlı parçanın dış yüzeyinde pembe üzerine gri (7,5 YR 5/0) renkle yapılmış dudakta ve gövdede yatay bant bezemesi vardır. Hem ağız kenarı hem de bezemesiyle tipik Halaf özellikleri taşıyan bu parçanın benzerleri Tepecik ve Yunus (Cerablus)'da bulunmuştur²⁶. Yunus örneğinde dudakta ve gövdede iki yatay bantla oluşturulmuş bezeme vardır. Tepecik'de de yatay bant bezeme vardır.

Katalog no:16

Açma: B 11

Derinlik: -10.00-10.25 m

²⁵ Dirvana 1944: Lev. LXXIII, Fig.5, LXXXVII, Fig. 21; Frenkel 1979: 11, 14k, 180, 22; Esin 1982: Lev.91, TL 71-163

²⁶ Dirvana 1944: 405-406, Lev.LXIX, Fig.1., Lev.LXX, Fig.2; Esin 1982: Lev. 91, Fig.5274-75

Ağız çapı: Saptanamadı

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/3

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-çok taşçık katkılı

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/3

Açıklama: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömlek parçasında dışta, dudak kısmında ve gövdede yatay bantlar şeklinde pembe üzerine kırmızı bezeme uygulanmıştır. Form ve bezeme açısından benzerlerine Cerablus (Yunus)'un Halaf malları arasında rastlanmaktadır (Dirvana 1944: 406, Lev.LXVIII, Fig. 2.LXVII, Fig.26, Lev. LXVIII, Fig.7).

Katalog no:17

Açma: B 10

Derinlik: -10.00-10.15 m

Ağız çapı: Saptanamadı

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Orta-çok mineral katkılı

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Düzleştirilmiş ağız kenarlı, içe eğimli profilli kaseye ait bu ağız kenarlı gövde parçasının dış yüzeyinde açık kırmızimsı kahverengi boyayla (2,5 YR 6/4) ağız kenarına yatay bant bezeme uygulanmıştır. Yunus'ta (Cerablus) bulunan parçalarla form ve bezeme açısından benzerdir²⁷.

²⁷ Esin 1982: Lev. 91, TL 74-159, TL 74-43; Russell 1980: 99, Fig.4, grup C, 296-44

DALGALI ÇİZGİLİ BEZEMELİ PARÇALAR**Katalog no: 18**

Açma: B 10

Derinlik: -10.00-10.20 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Bu gövde parçasının üzerinde dış yüzeyde pembe üzerine kırmızımsı kahverengi renkli (5 YR 7/4) yatay bant ile bunların üst kısmında dalgalı çizgi bezemesi mevcuttur. Benzer bezemenin uygulandığı bir parça Griktepe'de Özdoğan'ın araştırmalarında bulunmuştur²⁸.

ÇAPRAZ TARALI PARÇALAR**Katalog no: 19**

Açma: B 10

Derinlik: -11.20-12.30 m (XV. tabaka altı)

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 8/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

²⁸ Özdoğan 1977: Lev. 77, S.52/20, Fig.17; Russell 1980: 99, Fig.4, grup C, 298-14

Astar: İçte 5 YR 7/6, dışta 7,5 YR 8/4

Açıklama: Bu gövde parçasında dış yüzeyde pembe üzerine kahverengi renkle (7,5 YR 4/2) yapılmış üç ince yatay bant, üstteki yatay banta birleşik ince çizgili çarpaz tarama bezeme uygulanmıştır. Halaf çanak çömleği için tipik olan bu bezemenin benzerleri Yunus'ta (Cerablus'da) bulunmuştur (Dirvana 1944: Lev.LXXIII, Fig.2, Lev.LXXX, Fig.21).

Katalog no: 20

Açma: B11

Derinlik: -9.10/9.70 m

Ağız çapı: Saptanamadı

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6)

Hamur katkısı: Küçük-az bitki, küçük-bol taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İç ve dış pembe astarlı (5 YR 7/4)

Açıklama: Ağız kenarı parçası (yuvarlatılmış ağız kenarlı kase?). Dudakta rezerve bantın altında çarpaz tarama ve yatay bant bezemelidir. Form olarak Yunus (Cerablus) örneklerini hatırlatmaktadır (Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.1, 3, 7-8). Yunus'da bu parçalar "kapalı profilli ve düz tabanlı kaseler" olarak adlandırılmışlardır (Dirvana 1944: 405). Yunus buluntularında dudağın altında bırakılan rezerve alan yoktur. Rezerve alanın yerinde bir bant ve bantın altında 20 katalog no.lu parçada olduğu gibi banta birleşik çarpaz tarama motifi vardır. Bezeme renkleri Pirot Höyük parçasından farklıdır (Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.3, 9). Russell tarafından yayınlanan bir parça dudağın hemen altında bırakılan rezerve alan ve bu alanın altında yer alan çarpaz tarama motifiyle de benzerdir (Russell 1980: 100, Fig.5, grup D, 294-103).

Katalog no: 21

Açma: B 11

Derinlik: -10.00-10.25 m

Ağız çapı: 9 cm

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük -az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/4

Açıklama: Yuvarlatılmış ağız kenarlı, dibe doğru daralan profilli bir kaseye ait olduğu anlaşılan bu ağız parçasının dış yüzeyinde pembe üzerine koyu kahverengi renkle (7,5 YR 4/2) yapılmış dudak dahil çapraz tarama ve altta iki ince yatay bant bezeme vardır. Bezeme dudaktan başlayarak çapraz tarama ve altta iki ince yatay bantla yapılmıştır. Bu bezeme şekli ve formuyla Katalog No: 20 no.lu parçanın yanısıra Yunus (Cerablus'da) bulunmuş tipik bir Halaf parçasıyla da benzerdir (Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.6).

Katalog no: 22

Açma: B 11

Derinlik: -9.92 m

Ağız çapı: 11 cm

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 7,5 YR 7/6

Açıklama: Dışa dönük yuvarlatılmış ağız kenarlı bardak (?) parçasında içte kırmızımsı sarı üzerine sarımsı kahverengi renkle (10 R 5/4) çapraz tarama, dışta yine aynı renkle dudakta ince yatay bant ve alt alta üç sıra noktalar dizisi bezenmiştir. Yunus (Cerablus'da) bulunan bardaklarla bu örnek arasında benzerlik vardır (Dirvana 1944: Lev.LXIX, Fig.5-6, 407). Kuyuluk'da ele geçen bir Halaf parçasında bezeme bu parçada olduğu gibi dudağın içinde çapraz tarama motifiyedir ve bezeme rengi de devetüyü üzerine portakal rengi-kırmızıdır (Burney 1958: 163, Fig.5). Benzer bir başka parça Samsat'da bulunmuştur (Özdoğan 1977: Lev. 83, T 51/14, Fig.124). Samsat örneğinde bezeme devetüyü üzerine kırmızı renklidir.

Katalog no: 23

Açma: B 11

Derinlik: -9.70 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık katkılı

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte ve dışta 5 YR 7/4

Açıklama: Geniş bir kaba ait bu gövde parçasının dış yüzeyinde pembe üzerine koyu kahverengi renkle yapılmış ve yatay bantla sınırı belirlenmiş çapraz tarama bezeme vardır. Benzer bir parça Yunus (Cerablus) bulunmuştur (Dirvana 1944: Lev.LXXIX, Fig.1).

Obeyd Kültürü

Obeyd kültürü, adını Irak'ın güneyinde, Fırat'ın batı kıyısında yer alan Obeyd Höyüğünden (Tell el Obeyd-Ubeyd) alır (Esin 1986: 81). Ancak, buna karşın en güzel Halaf çanak çömlek örnekleri Tell el Obeid'de değil, Eridu'da (Abu Şahreyn) ele geçmiştir. Tıpkı Halaf kültüründe olduğu gibi bu kültürün de

belirleyici eserleri çanak çömleğidir. İlk olarak MÖ 5300'lerde görülen bu çanak çömlek genel olarak MÖ 5. binyıla tarihlenir²⁹. MÖ 4300'lerden sonra geniş bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Bu çanak çömleğin MÖ 4. binyılda da devam ettiği yönünde bazı veriler vardır. Yeni kronolojide ise MÖ 4400'lerde başlatılıp MÖ 3900'lerde sona erdirilmektedir (MÖ 4400-4100 klasik Obeyd, MÖ 4100-3900 Geç Obeyd). Bu kültürün çanak çömleği Mezopotamya dışında Umman körfezinin güneyi, İran ve Suriye dahil olmak üzere çok geniş bir alanı kaplar. Ancak yayılımı Halaf'a göre daha çok Ön Asya'nın güney kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşın Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Urmiye Gölü çevresi ve Azerbaycan'ın batı kesimlerinde de Obeyd malları bulunmuştur.

Obeyd yerleşimleri genellikle tarımsal niteliğe sahiptir. Yapılan araştırmalar Obeyd yerleşimlerinde arpa, buğday, keten ve hurma tarımı yapan, sığır ve domuz başta olmak üzere hayvancılıkla da geçinen bir toplum yapısını gözler önüne sermektedir. Uygun coğrafyalarda balıkçılık da Obeyd toplumunda önemli bir yere sahiptir. Kazılarda saptanan bol miktardaki balık kalıntılarının yanı sıra özellikle Arabistan Yarımadası'nın güneybatı kısımlarındaki bazı Obeyd yerleşmelerinin tamamen mevsimlik balık avı amacıyla kurulmuş küçük merkezler olduğu anlaşılmıştır (Frangipane 2002: 131). Obeyd kültürünün geç evrelerinde, MÖ 4. binyılda Güney Mezopotamya'da şehir olarak anılabilecek ilk dini ve politik merkezler oluşmaya başlar (Frangipane 2003: 12-13). Kuzey Mezopotamya'da ise Habur Vadisi çevresinde Tell Brak gibi birkaç merkez dışında güneydekiler kadar büyük merkez yoktur. Ancak kuzeye, Anadolu'ya uzandıkça yerleşimlerin boyut ve özelliklerinde biraz daha mütevazılık karşımıza çıkar.

Bu dönem konut mimarlığı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Evler çoğunlukla pise tekniği kullanılarak inşa edilmiş yapılardan oluşur. Yerleşimlerin etrafı taş temel üzerine kerpiçten yapılmış sur duvarlarıyla kuşatılmıştır. Özellikle Mezopotamya'daki Obeyd yerleşimlerinde tapınaklar dikkat çeker. Sumer tapınaklarına öncülük eden bu yapılar, yaklaşık 10x20 m.lik platformlar üzerine yapılmışlardır (Dolukhanov 1998: 359-360).

Mühür sanatı da Obeyd kültüründe özel bir yere sahiptir. İlk olarak Cezira Bölgesinde, Neolitik Çağ'da kamusal yapılarda kullanılan kil mühürler, Obeyd dönemiyle birlikte konutlarda da kullanılmıştır (Frangipane 2003: 12).

²⁹ Harmankaya/Tanıdı/Özbaşaran 1998: Değirmentepe, Tülintepe, Norşuntepe, Arslantepe, Kurban Höyük, Çavi Tarlası maddeleri.

Ayrıca kilin yanı sıra kemik ve değişik taş cinslerinden yapılanlar da vardır. Dolukhanov, bu mühürler üzerine kazıma yöntemle yapılan sahnelerin, özel alıcılara yönelik olan, önem taşıyan enformatif anlamlara ilişkin kodlanmış mesajlar olarak yorumlamıştır (Dolukhanov 1998: 360). Malatya-Değirmentepe kazıları Obeyd türü mühürlerin en güzel örneklerini vermiştir. Damga mühürlerin yanı sıra silindir mühürlere ait örneklere de rastlanmıştır. Üzerlerinde geometrik desenler, insan ve hayvan figürlerinin bol bulunduğu bu mühürlerin Değirmentepe’de bol miktarda ele geçmiş olması buranın organize bir ticaret sistemindeki merkezi bir yerleşim olduğunu göstermektedir³⁰.

Metalürjide bazı gelişmelerin olduğu açıktır. Bakır, kullanımı iyice yaygınlaşmış, süs eşyalarının yanı sıra bıçak, iğne delici gibi işlevsel türlerin ilk örnekleri görülmüştür (Özdoğan 2002: 117). Malatya-Değirmentepe kazılarında 7. tabakadaki bir binada çok sayıda bakır ergitme ocağı ve metal cüruf parçaları bulunmuştur. Bu parçaların analizi bakırın 1200 santigrat dereceye yakın bir sıcaklıkta ergitildiğini göstermiştir. Esin, bu işlemin, madencilikte bilinen en eski ergitme yöntemi olduğunu belirtmektedir (Esin 2002: 118). Bir başka önemli metal buluntu yeri olan Aşağı Mezopotamya’daki Ur mezarlığında açığa çıkarılan metal silahlar da Obeyd kültürünün son dönemlerine aittir. Yani yaklaşık olarak Değirmentepe buluntuları ile çağdaştır (Frangipane 2003: 12). Dolayısıyla Obeyd kültürünün özellikle son dönemlerinde (yaklaşık olarak MÖ 5. binin sonlarına doğru) madencilik ve metal işleme tekniklerinde büyük bir gelişmeden söz edilebilir.

Değirmentepe’nin yanı sıra Tülintepe’de kilden yapılmış insan heykelcikleri bulunmuştur³¹. Bu heykelcikler Halaf döneminden farklı olarak silindirik, uzun ve aşırı üsluplaşmış gövdeli, badem biçimli gözlü, belirtilmiş dişilik organlı ve abartılmış göğüslüdür. Obeyd kültürünün Anadolu’da bıraktığı izlerden bir başkası duvar resimleridir. Tıpkı Pirot Höyük’de olduğu gibi Değirmentepe, Norşuntepe ve Arslantepe kazılarında kerpiç duvarların üzerindeki sıvaya uygulanmış kırmızı boyalı resimler saptanmıştır. Arslantepe’deki resimleri ait oldukları dönem tartışmalı olmakla birlikte diğerleri Obeyd dönemine aittir³². Resimler geometrik bezeme ağırlıklı olmakla birlikte, insan ve hayvan figürlerinden de oluşmaktadır.

³⁰ Esin 1990: 48; Esin 2000: 84, Fig.7; Esin 2002: 118; Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: 11; Özdoğan 2002: 117

³¹ Harmankaya/Tanırdı/Özbaşaran 1998: Tülintepe maddesi

³² Özdoğan 2002: 117; Frangipane 2003: 16, 18-21

Çanak çömlek

Obeyd çanak çömleği genel olarak coğrafi dağılımına ya da kronolojisine göre incelenmektedir. Coğrafi dağılımda kuzey ve güney olmak üzere iki gruba ayrılır. Dörtlü kronolojik ayırmada (Harmankaya/Tanıncı/Özbaşaran 1998: 11) ise Eridu yerleşiminin tabakalaşması esas alınır. Buna göre I. Evre, Eridu XIX-XV, 2. evre Eridu XIV-XII, 3. evre XI-VIII, 4. evre VII-VI. Tabakasına denk gelmektedir (Esin 1986: 82). Bu dört evreden 3. ve 4. evreler Obeyd çanak çömleğinin yayılımının en geniş sınırlara ulaştığı dönemlerdir. Genellikle açık renk bir kilden yapılmış olan mallar fırınlamadan dolayı hamur yeşilimsi kırmızı ya da devetüyü rengine dönüşür. Fırınlamanın Halaf çanak çömleğinden daha yüksek bir sıcaklıkta, olasılıkla 1200 °C olduğu düşünülmektedir³³. Çanak çömleğin hamuruna çoğunlukla ince kum, taşçık gibi mineral katkı eklenmiştir. Bununla birlikte bazen ince kıyılmış saman ya da başka katkısı da vardır. Hamur Halaf mallarına oranla daha kabadır. Kaplar genellikle el yapımı olmalarına karşın son evrede yavaş dönen çarkta yapılmış mallar da ortaya çıkar (Dolukhanov 1998: 362). Çark yapımı malların MÖ 4. binyıldan itibaren üretilmeye başladığı söylenebilir. Kapların yüzeyi elle sıvazlanarak düzeltilmiş ya da hamur renginde bir astarla kaplanmıştır (Esin 1986: 82). Obeyd çanak çömleğinin asıl belirleyici özelliği boya bezemesidir. Ancak monokrom Obeyd malları da vardır. “Coba tipi³⁴” olarak adlandırılan monokrom kaplar kase ve çömleklerden oluşmakta olup diğer örneklerle göre az sayıdadır. Bunlar “çakmaktaşı kazıntılı kaplar” şeklinde de adlandırılır³⁵. Özellikle geç dönemlerde yaygın bir türdür. Genellikle kurşuni, devetüyü ya da pembe renkli bu kapların yüzeyinde tırmık izi benzeri çizgiler vardır.

Boyamada genellikle koyu kahverengiden siyaha, kahverengiden kırmızıya, maviye kadar değişen tonlarda kalın bir bant boyayla motifler yapılmıştır. Boya bazen parlak, bazen de Halaf’daki gibi biraz donuktur. Tek renk bezeme yaygındır. Ancak Musul çevresinde ve Amik ovasında çok renkli ilginç kaplar da bulunmuştur (Esin 1986: 83). Genellikle kabın belli bir yerine, boyun ya da üst kısmına uyarlanan bezeme sisteminde geometrik öğeler (balık sırtı, dama, eşkenar dörtgen, girland, üçgen, düşey ve yatay zikzak, ok, X ve V

³³ Frankel 1979: 12, 16; Esin 2000: 84

³⁴ Coba Tipi kase adı Sakçagözü yakınlarında yer alan ve bu tip kaselerin seri olarak üretildiği Coba Höyük’den alınmıştır.

³⁵ Bazı yayınlarda “flint separed ware” olarak anılan kaplar “çakmaktaşı kazıntılı mallar” şeklinde dilimize çevrilebilir. Bunlar, aynı zamanda “Coba tipi” kaplara karşılık gelmektedir.

(çavuş işareti) bezemesi, şematik güneş, merdiven) olmakla birlikte bazen bitki (tek ya da grup şeklinde yaprak, dal, ağaç), bazen de şematik insan ve hayvan figürleri (kuş, akrep, kurbağa, keçi) vardır. Bazen kapların, özellikle çanakların içine de bezeme yapılmıştır. Az sayıda parçada kabın tümüne bezeme uygulanmıştır.

Obeyd çanak çömleğinin bezemesinde Halaf döneme kıyasla bir dejenerasyondan bahsedilmekle birlikte formlarında geniş bir çeşitlilik vardır. Kap formları arasında sığ ve bazen dışa taşkın dudaklı, dışa açılan kenarlı tabaklar, çan biçimli derin kaseler, boyunsuz ve kısa boyunlu, dışa açılan kenarlı konik ya da yuvarlak gövdeli çömlekler, keskin omurgalı çömlekler, halka dipli derin kaseler, halka dipli ya da yüksek ayaklı meyvelik tipi kaplar, geniş çanaklar sayılabilir.

Anadolu'nun güney, güneydoğu ve doğu kesimleri Obeyd çanak çömleğinin yoğun bulunduğu yörelerdir. Kazısı yapılmış merkezlerden Akdeniz Bölgesi'nin doğu kesimindeki en önemli yerleşim Yumuktepe'dir. Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da Tell Kurdu, Tell es Şeyh, Tabara el Akrad, Samsat, Sakçagözü (Coba Höyük), Oylum Höyük, Lidar, Tilmen Höyük, Kurban Höyük, Gözlükule, Doğu Anadolu'da ise özellikle Elazığ-Malatya çevresinde çok sayıda yerleşimde Obeyd malları ele geçmiştir. Pirot Höyük'ün de dahil olduğu bu coğrafyada Arslantepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Çayboyu, İmamoğlu, Malatya-Değirmentepe, Obeyd çanak çömleğinin bulunduğu başlıca merkezlerdir³⁶. Bu merkezlerde güneyden ithal edilen Obeyd mallarının yanı sıra yerel üretim Obeyd malları da vardır. Halaf döneminde bir ticaret merkezi olan Tilkitepe'de Obeyd döneminde de yerleşim vardır.

Anadolu'da Obeyd mallarının ele geçtiği merkezlerden Yumuktepe çok geniş bir alanda bu kültürün yerleşiminin açığa çıkarılmış olmasının yanı sıra bakır madenciliği açısından verdiği bilgilerle de dikkat çeker. Tülintepe ise Halaf döneminden Obeyd'e geçişi en iyi yansıtan merkez olmasından dolayı önemlidir. Malatya-Değirmentepe, kerpiç mimaride ulaştığı ustalık, dörtgen planlı evler ve büyük planlar, Elazığ-Norşuntepe de tıpkı Malatya-Değirmentepe gibi kerpiç mimaride ulaştığı ustalık, dörtgen planlı evler ve madencilik ile de dikkat çekmektedir.

³⁶ Esin 1986: 85; Sevin 2003: 87

Pirot Höyük'deki Obeyd yerleşimi

Pirot Höyük'de ise Obeyd kültürüne ait buluntular XIII. ve XIV. tabakada ele geçmiştir. XIII. tabaka tamamen Obeyd yerleşimi olmasına karşın XIV. Tabaka Halaf'dan Obeyd'e geçişi yansıtmaktadır. Obeyd kültürüne ait küçük bir yerleşimin belgelendiği XIII. tabakada tek sıra taş temel üzerine kerpiç duvarlarla yapılmış yapılara rastlanmıştır. Taş sırasının altındaki zemin saman katkılı sıkıştırılmış çamurdur. Duvarların önüne bazı durumlarda kaymayı önlemek amacıyla blokaj taşları konulmuştur. Tabanın kerpiç döşeli olduğu anlaşılmaktadır.

Yine aynı tabakada, B10, C10 ve B11 plan karelerinde 8 adet çömlek mezara rastlanmıştır. Mezarların konulduğu çömlüklerin etrafı başka çanak çömlek parçaları tarafından desteklenmiştir. Taban altına gömü yapmak amacıyla kullanılan bu mezarlara bebek cesetlerinin konulduğu anlaşılmaktadır.

Pirot Höyük'ün Obeyd çanak çömleği

Pirot Höyük'de XIV. ve XIII. tabakalarda ele geçen Obeyd çanak çömleği Halaf mallarına oranla sınırlı sayıdadır. Ancak onun gibi daha çok yerel üretim mallardan oluşmaktadır. Ele geçen 7 parçanın çoğunluğu XIII. tabakaya aittir. Pirot Höyük Obeyd malları kendi içinde bazı bezeme ve form farklılıkları gösterir. Parçaların hamur renkleri kırmızımsı sarı, pembe, pembemsi gri ve açık kahverengidir. Genellikle kendinden astarlı bu parçaların büyük çoğunluğunda astar hamur rengindedir. İyi ya da çok iyi derecede pişmiş bu parçalara mineral, bitki ve taşçık katkısı eklenmiştir. Katkının boyut ve oranı parçaya göre değişiklik göstermektedir. Bezemede kazıma ve boya bezeme uygulanmıştır. Boya bezemede koyu gri, koyu kahverengi ve kırmızımsı siyah renk tercih edilmiştir. Boya, Halaf'da uygulanandan daha parlaktır. Motifler arasında doğal motiflerle bezenmiş parçalar (4 adet), çavuş (V) işareti bezeli parçalar (2 adet) (bazen yatay bantlar içerisinde) ve çapraz tarama bezemeli parçalar (1 adet) sayılabilir. Doğal motiflerde Yaprak ve dal motifleriyle alev hüzmelerinden oluşan parçalar çoğunluktadır. Ele geçen parçalar çok küçük boyutlu olduğu için bunların formlarını kesin olarak saptamak zordur.

TABAKALARINA VE BEZEMELERİNE GÖRE PİROT HÖYÜK OBEYD ÇANAK ÇÖMLEĞİ

XIII. TABAKA**DOĞAL MOTİFLERLE BEZENMİŞ PARÇALAR****Katalog No: 24**

Açma: C 10

Derinlik: -8.55-8.95 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-çok mineral, küçük-çok bitki, küçük-çok taşçık katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte ve dışta 10 YR 7/4

Açıklama: Diagonal yaprak-dal motifleriyle bezenmiş olan bu gövde parçasının formu belirsizdir. Ancak cidar kalınlığına bakılarak ve iç kısımda bezeme olmamasından yola çıkarak orta büyüklükte-kapalı bir kaba ait olduğu söylenebilir. Dış yüzeyinde çok açık kahverengi zemin üzerine koyu gri renk boyayla (10 YR 4/1) iki yaprak ve dal motifi şeklinde bezeme uygulanmıştır. Yapraklardan üst kısımda yer alanı daha iyi korunmuş durumdadır. Dal motifiyle yaprak motiflerinin ilişkisi belirsizdir. Yani bitleştirilmesi gereken yaprak motifinin birleşme noktası gösterilmemiştir. Benzer bir eser Samsat'da ele geçmiştir (Özdoğan 1977: Lev.84, T.51/4-113).

Katalog No: 25

Açma:C 10

Derinlik: -8.55-8.95 M

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 6/6

Hamur katkısı: Küçük-çok mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte 10 YR 8/6, dışta 10 YR 7/3

Açıklama: Bu gövde parçasının dış yüzeyinde koyu gri renk boyayla (10 YR 4/1) yaprak motifleri bezenmiştir. Parça üzerinde yatay üç dal motifi alt altadır ve alttaki dal motifinden çıkan üç yaprak motifi vardır. Üstteki ilk dal motifinden yapraklar çıkıp çıkmadığı ve kap üzerinde yayılan bir bezeme olup olmadığı belirsizdir. Bir önceki parçayla oldukça yakın özellikler sergileyen bu parçanın benzerleri de Samsat'da ele geçmiştir (Özdoğan 1977: Lev.84, T 51/4-113). Samsat'da bulunan parça açık sarımsı astar üzerine siyah donuk boyayla bezenmiştir. Yaprak motifleri de Pirot parçasıyla benzerdir.

Katalog No: 26

Açma: C 10

Derinlik: -8.55-8.95 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-çok mineral, küçük-orta bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte 10 YR 8/3, dışta 10 YR 3/3

Açıklama: Bu gövde parçasında dış yüzeyinde kahverengi üzerine koyu kahverengi renk boyayla (10 YR 3/3) yatay ve diagonal dal motifleri uygulanmıştır. Üstte yatay, altta ise diagonal dal motifleriyle bezenmiştir. İki dal motifinin birleştiği kısımlar açıktır. Pirot Höyük 24 ve 25 no.lu parçalara da benzeyen bu esere yakın bir parça Değirmentepe'de bulunmuştur (Esin 1986: Lev. 68, P.50/7-21). Değirmentepe

örneği sarımsı devetilyü astar üzerine morumsu donuk boyayla yapılmış, Pirot Höyük parçasına benzer bir motif içermektedir. Bu parçanın benzeri başka iki örnek de Russell tarafından yayınlanmıştır (Russell 1980: 100, Fig.5, grup D, 161-60, 190-4).

ÇAVUŞ İŞARETİ BEZEMELİ PARÇALAR

Katalog No: 27

Açma: B 10

Derinlik: -9.10-9.49 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 10 YR 7/3

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte ve dışta 10 YR 7/3

Açıklama: İnce cidarlı bir kaba ait olduğu anlaşılan bu gövde parçasında dış yüzeyde koyu gri renk boyayla (10 YR 4/1) yapılmış bezeme vardır. Bu bezeme iki yatay bant ve çavuş işaretlerinden oluşmaktadır. Alttaki yatay banda birleşik ve sola dönük bir çavuş işaretinin çok az bir kısmı korunmuştur.

Katalog No: 28

Açma: B 11

Derinlik: -9.68 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 10 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: Çok iyi

Perdah: Var

Astar: İçte çok açık kahverengi, dışta kırmızımsı sarı (7,5 YR 7/6)

Açıklama: Gövde parçası (kase?). Dış yüzeyinde kırmızımsı siyah renkle (10 R 2,5/1) yapılmış altta ve üstte yatay bantlarla sınırlandırılmış sağa doğrultulu çavuş işareti bezemeli. Yukarıda parça ile (Katalog No: 27) bu parça özellikle bezeme açısından benzer olup, Samsat'da bulunmuş bir parçayı hatırlatmaktadır (Özdoğan 1977: Lev.68, T50/7-115). Samsat örneği, kirli devetüyü hamurlu, sarımsı astar üzerine kahverengi donuk boya bezemelidir. Bezeme de neredeyse birbirinin aynıdır.

XIV. TABAKA

DOĞAL MOTİFLERLE BEZENMİŞ MALLAR

Katalog no: 29

Açma: B 11

Derinlik: -10.00-10.25 m (Büyük fırın altı)

Ağız çapı: -

Yapım: Hızlı çark (?)

Hamur rengi: 2,5 YR 7/4

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 2,5 YR 7/4, dışta 10 YR 8/3

Açıklama: Bu gövde parçasının dış yüzeyinde koyu gri boyayla (10 YR 4/1) yapılmış alev hüzmeleri ve üstte yatay bant bezeme mevcuttur³⁷. Benzer parçalardan bazıları Russell tarafından Halaf'dan Obeyd'e geçiş olarak adlandırılmıştır (Russell 1980: 100, Fig.5, grup D, 161-60, 190-4).

³⁷ Özdoğan 1977: Lev. 68, P.50 Fig.7- 21; Russel 1980: 100, Fig.5, grup D, 161-60, 190-4

ÇAPRAZ TARAMA BEZEMELİ PARÇALAR**Katalog no: 30**

Açma: B 11

Derinlik: - 9.15-9.70 m

Ağız çapı: 18 cm.

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 7,5 YR 7/2

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az taşçık katkılı.

Pişme: İyi

Perdah: Var

Astar: İçte ve dışta 7,5 YR 7/2

Açıklama: Yuvarlatılmış ağız kenarlı bu kase parçasının dış yüzeyinde pembemsi gri üzerine (7,5 YR 5/0) dudak ve gövdede bantlarla sınırlandırılmış çapraz tarama bezeme mevcuttur. 7 ve 8 no.lu parçalar form ve bezeme özellikleri açısından benzerdir (Dirvana 1944: Lev.LXVIII, Fig.3, 9).

KAZIMA-BOYA BEZEMELİ MALLAR**Katalog no: 31**

Açma: B 11

Derinlik: -9.70 m

Ağız çapı: -

Yapım: El yapımı

Hamur rengi: 5 YR 7/6

Hamur katkısı: Küçük-az mineral, küçük-az bitki, küçük-az taşçık

Pişme: İyi

Perdah: Yok

Astar: İçte 10 YR 7/2, dışta 5 YR 7/6

Açıklama: Cidar kalınlığına ve iç kısmında bezeme olmamasına dayanarak kalın-kapalı bir kaba ait olduğu düşünülen bu parçanın bezemesi oldukça dikkat çekicidir. Dış kısmında kırmızımsı sarı (5 YR 7/6) astar üzerine koyu gri boyalıdır (2,5 YR 4/0). Kazıma alanlar ve noktalar macuna benzeyen kirli beyaz bir boya ile doldurulmuştur. Hamur rengi, boyalı üçgenleri ayıran kazıma hatlardır. Bu parçanın benzerleri Tülintepe (Esin/Arsebük 1974: Lev.120, TL71-184) ve Değirmen-tepe’de ele geçmiştir. Tülintepe örneğinde kazıma tekniği uygulanmamış ancak parça boyalı ve hamur rengi üçgenlerle bezemiştir. Bezeme açık renk bir astar üzerine morumsu mat boyayla yapılmıştır. Değirmen-tepe örneği ise bezemenin yanı sıra teknik olarak da benzerdir. Ayrıca Özdoğan’ın yüzey araştırmalarında benzer bir parça bulunmuştur (Özdoğan 1977: Lev.86, T.51/4-36).

SONUÇ

Pirot Höyük kazılarında bulunan toplam 30 parça boyalı Halaf ve Obeyd malı birlikte değerlendirildiğinde ilk olarak Halaf çanak çömleğinin Obeyd mallarına kıyasla sayıca çok fazla olduğu hemen göze çarpar. Kazılarda 23 Halaf parçasına karşın yalnızca 7 Obeyd parçası bulunmuştur. Ancak bu oran yalnızca Pirot Höyük ile sınırlı olmayıp Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’daki pek çok yerleşimde de benzer şekildedir.

Pirot Höyük Halaf malları ithal mallardan çok ithal malların yerli taklitleri olmalıdır. El yapımı bu mallar, mineral, bitki ve taşçık katkıları, iyi ve çok iyi pişmiş parçalardan oluşmaktadır. Hamur ve astar genellikle aynı ya da yakın renktedir. Bezeme için kırmızı, kırmızımsı kahverengi ve koyu gri renk tercih edilmektedir. Bezemelerine göre başlıca mal grupları dalgalı çizgi bezemeli mallar, çapraz tarama bezemeli mallar ve yatay bant bezemeli mallardır. Form olarak fincan, kase ve çömlekler baskın grubu oluşturur.

Halaf malları tabakalarına göre incelendiğinde, XV. tabaka ve bu tabakanın altındaki kum yığnında yalnızca Halaf parçalarının ele geçmiş olması, hiçbir Obeyd parçasının bulunmaması bu tabakanın Halaf dönemine ait bir yerleşim olduğunu kanıtlamaktadır. Pirot Höyük’ün ilk yerleşimi olan XV. tabakadaki Halaf mallarının hepsinin son derece kaliteli geometrik bezemeye sahip olması dikkat çekicidir. Dalgalı çizgi bezeme, yatay bant bezeme, çapraz tarama bezeme ve değişik bazı bezemeler bu tabaka mallarında kullanılmıştır. Bunlardan baskın grup 5 parçayla dalgalı çizgi bezemedir. Halaf çanak

çömleğinin yayıldığı geniş coğrafyaya baktığımızda özellikle erken evrelerinde doğal bezemenin hakim olduğu bilinmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak Pırot Höyük Halaf mallarının biraz geç dönemlere ait olduğu söylenebilir. Bezemeler stil açısından Batı Halaf olarak adlandırılan gruba dahildir ve özellikle Yunus (Cerablus) malzemesi ile karşılaştırılabilir.

XV. tabakanın ardından gelen XIV. tabakada hem Halaf hem de Obeyd malları bulunmuştur. XIV. tabakadan ele geçmiş Katalog 29 nolu parçanın benzerleri Russell tarafından Halaf-Obeyd geçiş parçaları olarak gösterilmiştir (Russell 1980: 100, Fig.5, grup D, 161-60, 190-4). XIV. tabakanın Halaf'tan Obeyd'e geçiş tabakası olduğu ileri sürülebilir. Yatay bant bezeme, dalgalı çizgi bezeme ve çapraz tarama bezemeli mallar bu tabakada da kullanılmıştır. Bunlardan baskın grubu 5 parçayla çapraz tarama bezemeli parçalar oluşturur.

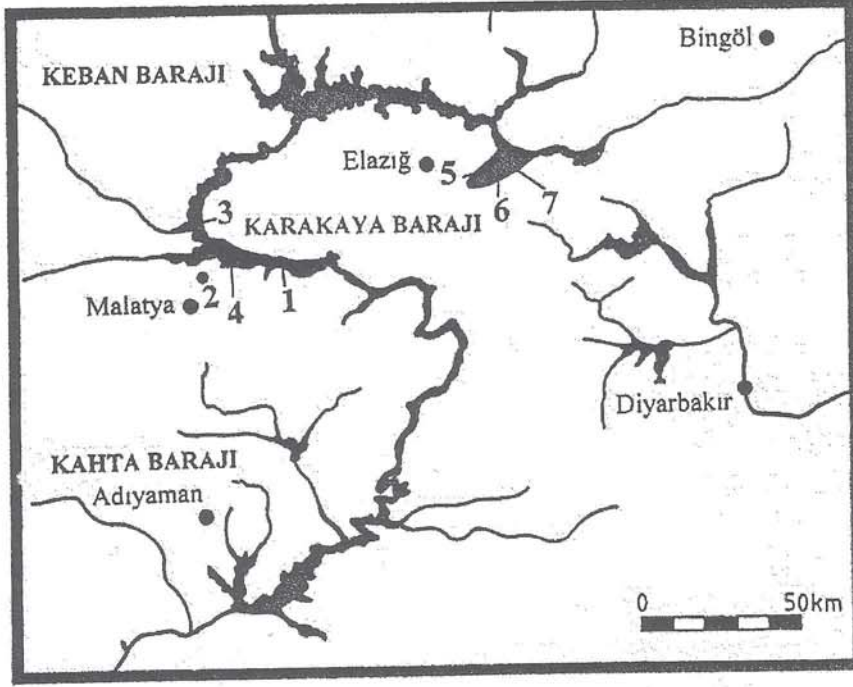
Pırot Höyük Obeyd malları sayıca Halaf'dan çok daha azdır. Halaf malları gibi daha çok ithal malların yerli taklitlerinden oluşmaktadır. El yapımı ya da yavaş dönen çarkta yapılmış olan bu mallar mineral, bitki ve taşçık katkıdır. İyi ve çok iyi pişirilen parçalarda hamur ve astar aynı ya da benzer renktedir (kırmızımsı sarı, pembe, açık kahverengi). Bezeme hem kazıma hem de boyayla yapılmıştır. Boya bezemede koyu gri, koyu kahverengi ve kırmızımsı siyah renk tercih edilmiştir. Obeyd mallarında kullanılan boya Halaf'dakilere kıyasla daha parlaktır. Boya bezemede doğal motifler, çavuş işaretleri, yaprak-dal motifleri, çapraz tarama ve alev huzmeleri kullanılmıştır. Form olarak çok farklı profillere sahip çömlekler, çanaklar ve meyvelikler başlıcalarıdır. Halaf mallarıyla Obeyd mallarının birlikte ele geçtiği XIV. tabakada doğal motifler, çapraz tarama ve kazıma-boya bezemeli mallar eşit oranda bulunmuştur. Pırot Höyük'te sınırlı sayıdaki Obeyd çanak çömleğinin çoğunluğu XIII. tabakada ele geçmiştir. Hiçbir Halaf parçasının ele geçmediği bu tabakanın Obeyd dönemine ait bir yerleşim olduğu iddia edilebilir. Bu tabakada görülen doğal motifler ve çavuş işareti bezemeli mallar arasında doğal motifliler sayıca fazla sayıdadır. Sonraki XII. tabaka ise Obeyd çanak çömleğinin bulunmadığı yerel Geç Kalkolitik mallara sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akkermans 1990: P.M.M.G. Akkermans, *Villages in the Steppe: Later Neolithic Settlements and Subsistence in the Balikh Valley, Northern Syria*. Amsterdam
- Aksoy 2002: B. Aksoy. "A Brief Survey of the Halaf Culture", *Karatepe'deki Işık* (Ed. G.Arsebük, M.J. Mellink ve W. Schirmer). İstanbul: 15-23
- Braidwood 1937: R. Braidwood. *Mounds in the Plain of Antioch I. An Archaeological Survey*. Chicago
- Braidwood/Braidwood 1960: R. Braidwood ve L.S. Braidwood. *Excavations in the Plain of Antioch. The Earliest Assemblages, Phases A-J*. Chicago
- Burney 1958: C. Burney. "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and the Early Bronze Age", *Anatolian Studies VIII*: 157-209
- Campbell 1992: S. Campbell. "The Halaf Period in Iraq: Old Sites and new", *Biblical Archaeologist*: 182-187
- Campbell 1998: "Problems of Definition: The Origins of the Halaf in North Iraq", *Subartu*: 39-42
- Dabbagh 1966: T. Dabbagh. "Halaf Pottery", *Sumer* 22: 23-43
- Dirvana 1944: S. Dirvana. "Cerablus Civarında Yunus'ta Bulunan Tel Halaf Keramikleri", *Belleten VIII/31*: 403-420
- Dolukhanov 1998: P. Dolukhanov. *Eski Yakındoğu'da Çevre ve Etnik Yapı* (Çev.S. Aydın). Ankara
- Erdalkıran 2003: M. Erdalkıran. *Amik Ovası Erken ve Orta Kalkolitik Dönem Keramik Kültürleri* (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir
- Esin 1979: U. Esin. "Tepecik ve Tülintepe Kazıları", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt I, Ankara: 65-80
- Esin 1982: "Tepecik Kazısı, 1974", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*. Ankara: 71-93
- Esin 1986: "Doğu Anadolu'da Bulunan Obeyd Tipi Çanak Çömlek ve Değirmentepe (Malatya) Kazıları", *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt I, Ankara: 81-92
- Esin 1990: "Değirmentepe (Malatya) Kalkolitik Obeyd Evresi Damga Mühür ve Mühür Baskıları", *X. Türk Tarih Kongresi*, Cilt I, Ankara: 47-56

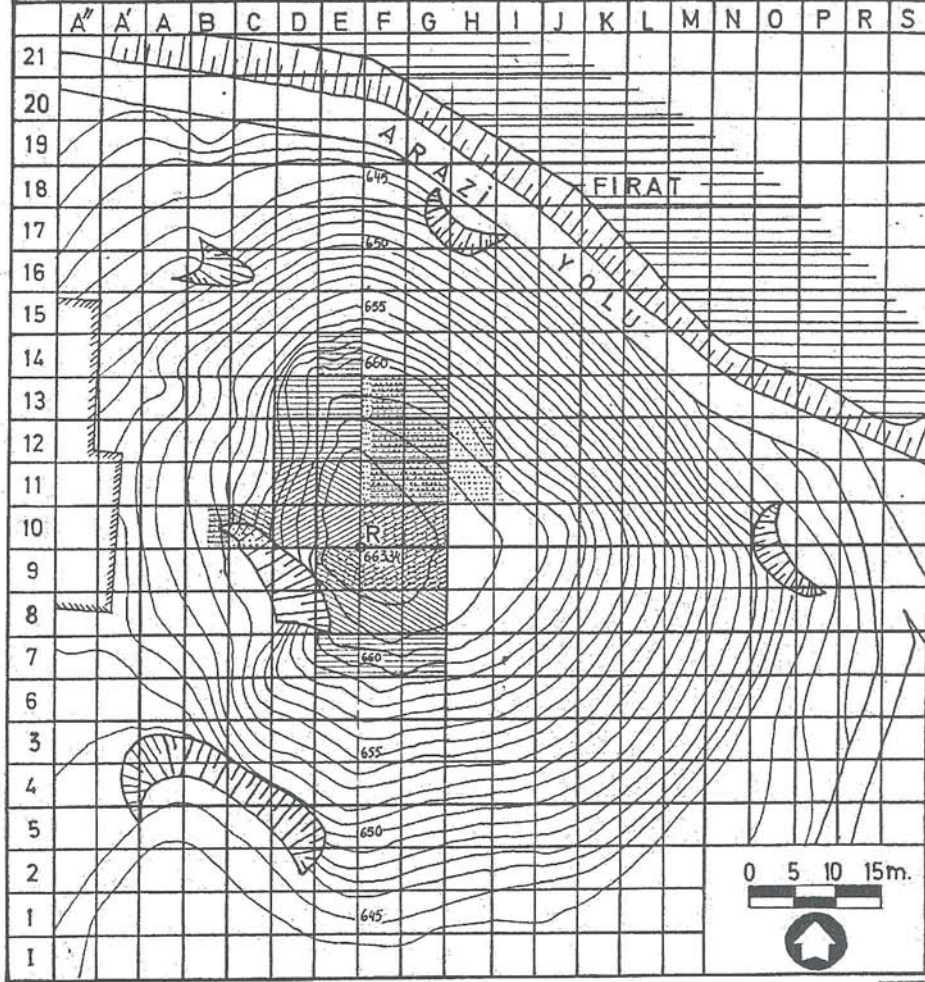
- Esin 2000: “Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazıları”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara: 80-86
- Esin 2002: “Değirmentepe”, *ArkeoAtlas 1*. İstanbul: 118
- Esin/Arsebük 1974: U. Esin ve G. Arsebük. “Tülintepe Kazıları 1971”, *Keban Projesi 1971-1972 Çalışmaları*. Ankara: 137-142
- Fiandra 2002: E. Fiandra. “Mühürler, Kil Mühür Baskıları”, *ArkeoAtlas 2*. İstanbul: 32-34
- Frankel 1979: D. Frankel. *Archaeologist at Work: Studies on Halaf Pottery*. London
- Frangipane 2002: M. Frangipane. *Yakındoğu'da Devletin Doğuşu* (Çev. Z.Zühre İlkelen). İstanbul
- Frangipane 2003: “Doğu Anadolu Son Kalkolitik Çağ”, *ArkeoAtlas 2*. 12-29
- Harmankaya/Tanıncı/Özbaşaran 1998: S. Harmankaya, O. Tanıncı ve M. Özbaşaran. *TAY Projesi Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, Cilt 3, Kalkolitik*. İstanbul
- Korfmann 1982: M. Korfmann. *Tilkitepe. Die Ersten Ansätze Prähistorischer Forschung in der Östlichen Türkei*. Istanbuler Mitteilungen Beihefte 26. Tübingen
- Lupton 1996: A. Lupton. *Stability and Change, Socio-political Development in North Mesopotamia and South-East Anatolia 4000-2700*. London
- von Oppenheim 1943: M.F. von Oppenheim. *Tell Halaf I. Die Prähistorischen Funde*. Berlin
- Özdoğan 1977: M. Özdoğan. *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*. İstanbul
- Özdoğan 2002: “Köyden kente”, *ArkeoAtlas 1*. İstanbul: 110-117
- Russell 1980: H.F. Russell. *Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia*. BAR International Series 85, Oxford
- Serdaroğlu 1977: Ü. Serdaroğlu. *Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar*. Ankara
- Sevin 2003: V. Sevin. *Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar*. İstanbul

- Yakar 1993: J. Yakar. "The Ethnicity of The Halaf Culture West of the Balikh River", *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç* (Ed. M.J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç). Ankara: 663-669
- Yakar 2000: *Ethnoarchaeology in Anatolia. Tel Aviv University. Jerusalem*
- Watkins-Campbell 1987: T.S. Watkins-Campbell. "The Chronology of the Halaf Culture", *Chronologies in the Near East: Relative Chronologies and Absolute Chronology 16000-4000 BP* (Ed. J. Evin ve F. Hours). BAR International Series 379, Oxford: 429-464
- Wilkinson/Tucker 1995: T.J. Wilkinson ve D. Tucker. *Settlement Development in the North Jazira. Iraq: A Study of the Archaeological Reports 3. British School of Archaeology in Iraq. London*

Harita: Pirot Höyük ve Yakın Çevresinde Kazısı Yapılmış Başlıca Merkezler

- 1-Pirot Höyük
- 2-Arslantepe
- 3-İmikuşığı
- 4-Değirmentepe
- 5-Tepecik
- 6-Norşuntepe
- 7-Korucutepe

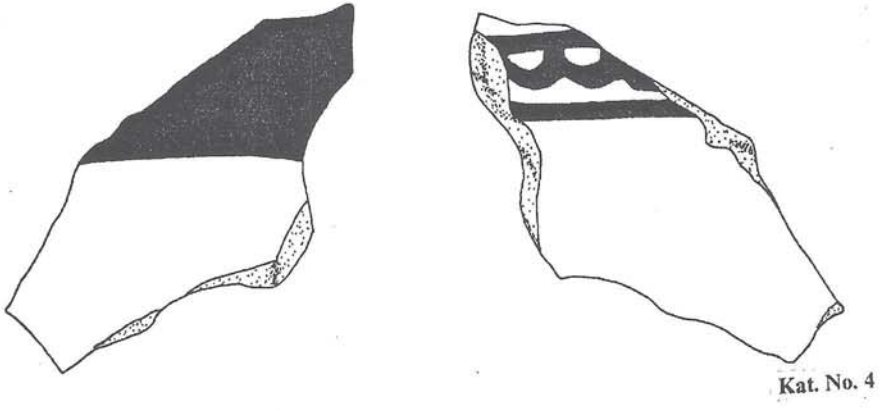
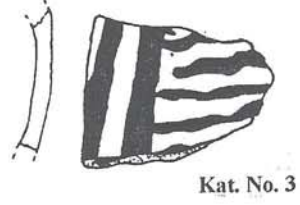
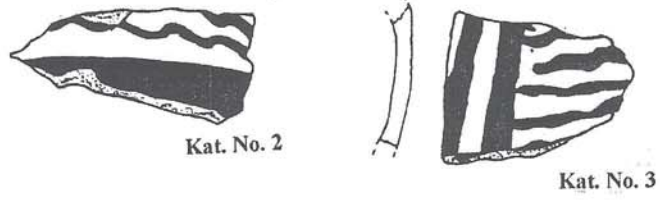
PIROT HÖYÜK
TOPOGRAFIK HARİTASI

1978 Yılı çalışma alanları
1980 " " "
1981 " " "
1982 " " "

Topografik Plan

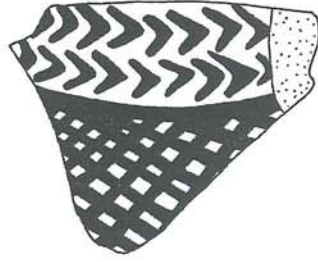
Levha I

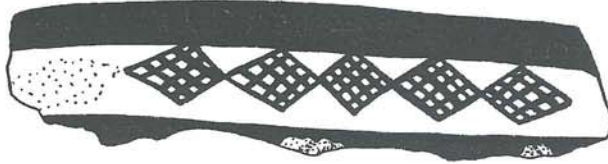
Levha II

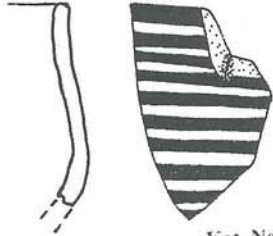
Kat. No. 5

Kat. No. 6

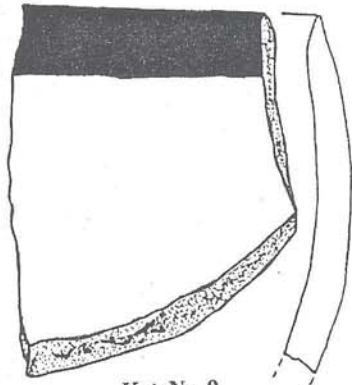
Kat. No. 7

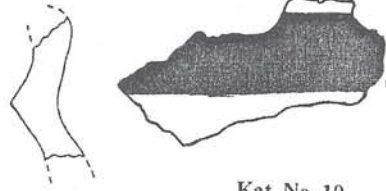
Kat. No. 8

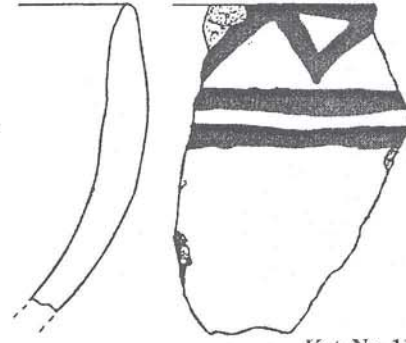
Levha III

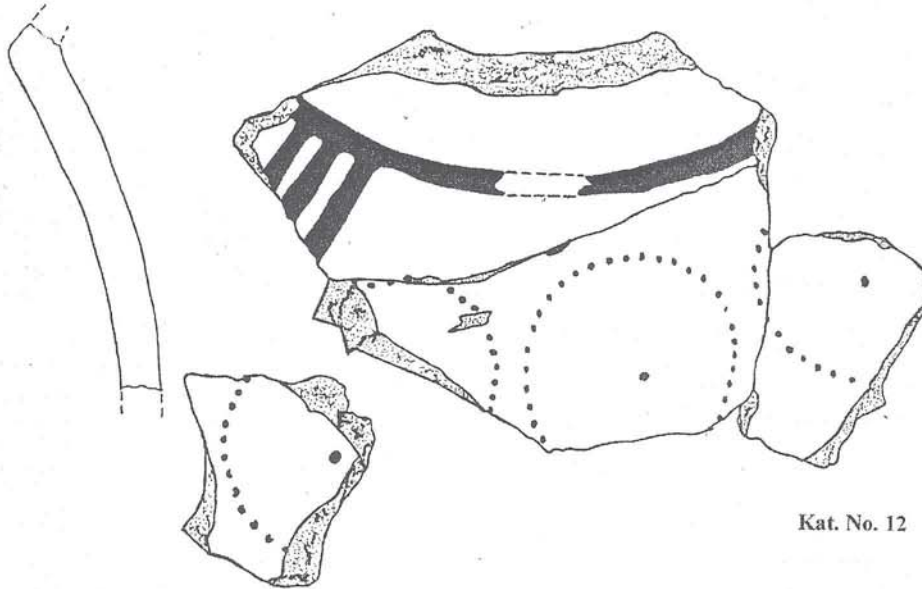
Kat. No. 9

Kat. No. 10

Kat. No. 11

Kat. No. 12

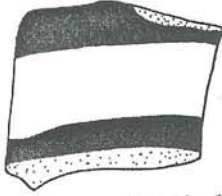
Levha IV

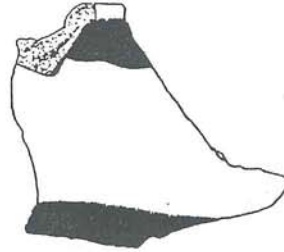
Kat. No. 13

Kat. No. 14

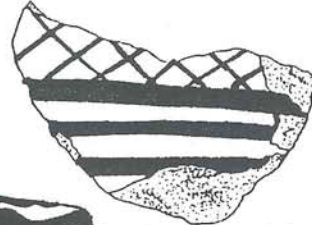
Kat. No. 15

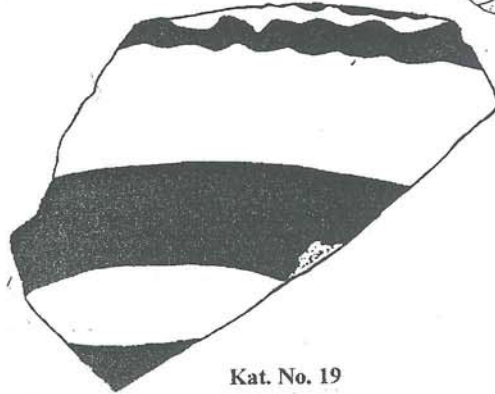
Kat. No. 16

Kat. No. 17

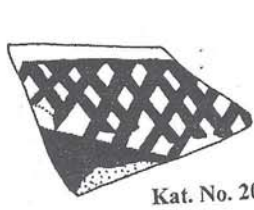
Kat. No. 18

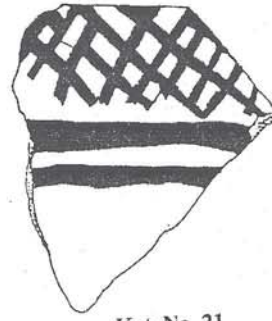
Kat. No. 19

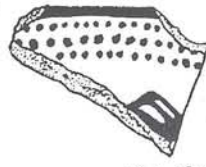
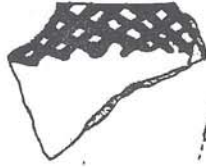
Levha V

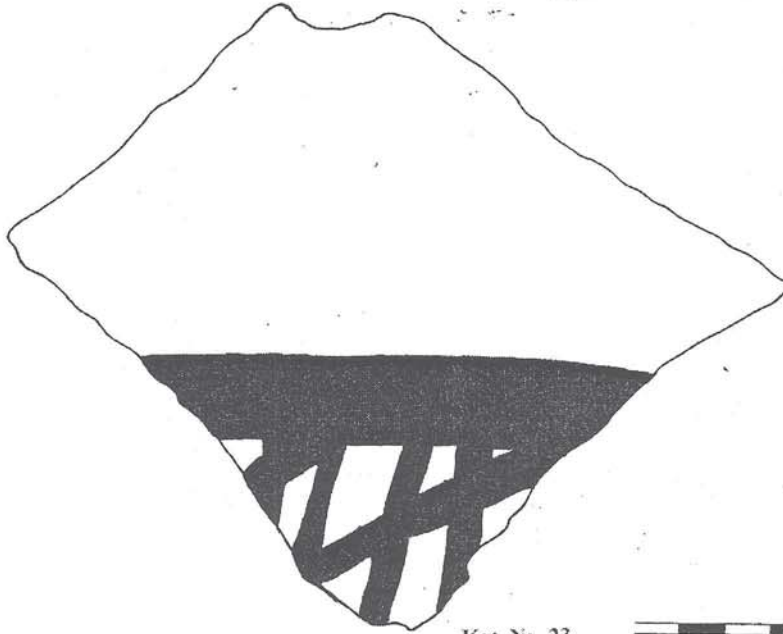
Kat. No. 20

Kat. No. 21

Kat. No. 22

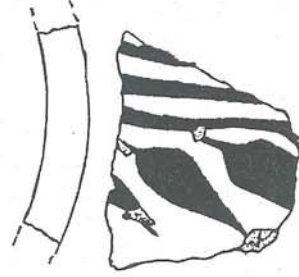
Kat. No. 23

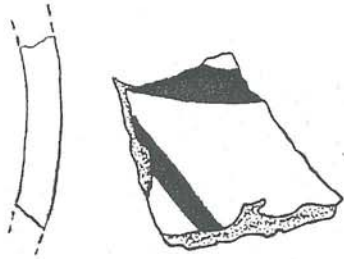
Levha VI

Kat. No. 24

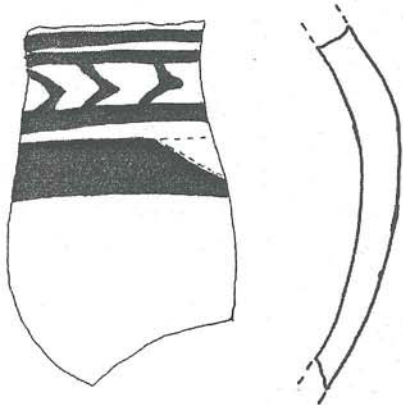
Kat. No. 25

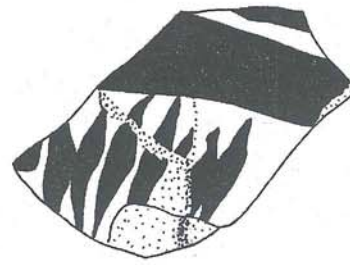
Kat. No. 26

Kat. No. 27

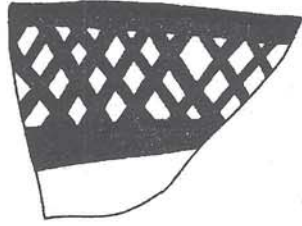
Kat. No. 28

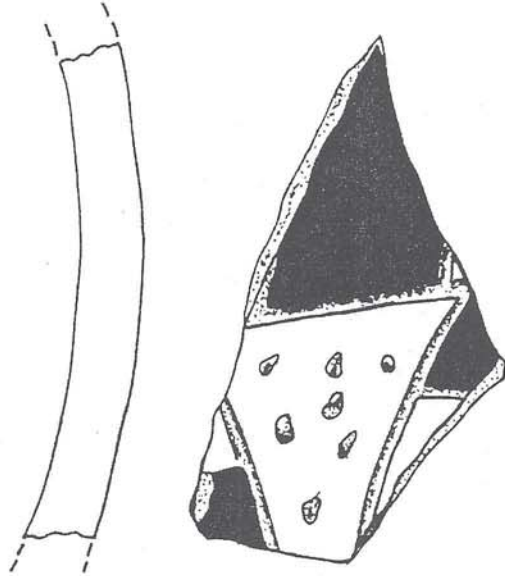
Kat. No. 29

Levha VII

Kat. No. 30

Kat. No.31

